

מכתב למנהיג ציוני

מעטפה שנשלחה מירושלים למקס נורדאו שישב בפריז

מכתב שנשלח ממערכת עיתון הצבי בירושלים בשלהי המאה ה-19 מאפשר להתחקות אחר נתיב העברת דברי הדואר מארץ ישראל לאירופה, ומהווה בו בעת בסיס למחקר היסטורי המנסה לפענח את תוכן הדברים שהיו כתובים בו.

מבוא לחקר תולדות הדואר

אספני בולים המתמחים בתחום לימוד תולדות הדואר מתמקדים לרוב בהיבטים הקשורים במכתב ובדרך בה הוא הועבר ליעדו.

האספן מבקש לדעת מהיכן נשלח המכתב, לאן הוא הגיע, באיזה נתיב הוא הועבר, וכמה עלה המשלוח. המונח המקובל לתיאור תחומי העניין של חוקר תולדות הדואר הוא "נתיבים ותעריפים" (Routes and Rates).

איגרת אוויר שנשלחה בדואר צבאי מארץ ישראל לבריטניה בחודש דצמבר 1941. כהטבה מיוחדת לרגל חג המולד לא נדרש תשלום עבור ההובלה באוויר. בגלל תנאי המלחמה הוטסה האיגרת בנתיב ארוך שעבר דרך, אפריקה, דרום אמריקה, צפון אמריקה ומשם לבריטניה.

מבוא לחקר תולדות הדואר

רק במקרים מיוחדים ישאל חוקר תולדות הדואר את עצמו "מי שלח את המכתב?", או "מי הנמען של המכתב?", וזאת כאשר השולח או הנמען היו בעלי מעמד מיוחד שזיכה אחד מהם בהנחה בתעריף הדואר או אפשר לו לעשות שימוש באמצעי מיוחד להעברת המכתב.

מכתב שנשלח ב-21 במאי 1910 מבית הדואר האוסטרי בירושלים אל האפיפיור ברומא. הדואר האוסטרי התיר לשלוח דברי דואר אל האפיפיור ללא תשלום, ובמקרה זה נדרש השולח לשלם רק על השירותים הנוספים שביקש (דמי רישום ודמי אישור מסירה).

מבוא לחקר תולדות הדואר

מבחינה זו לא היה צבי אלכסנדר ז"ל אספן מן השורה. במרבית התחומים הקשורים לתולדות הדואר של ארץ ישראל פעל אלכסנדר על פי הכללים המקובלים, התמחה בלימוד ההיבטים השונים הקשורים לסימני הדואר שעל המעטפות, חקר בשקדנות את "הנתיבים והתעריפים" המתאימים לדבר הדואר בו התמקד, וצרף לאוסף שלו את הפריטים הטובים והנדירים ביותר.

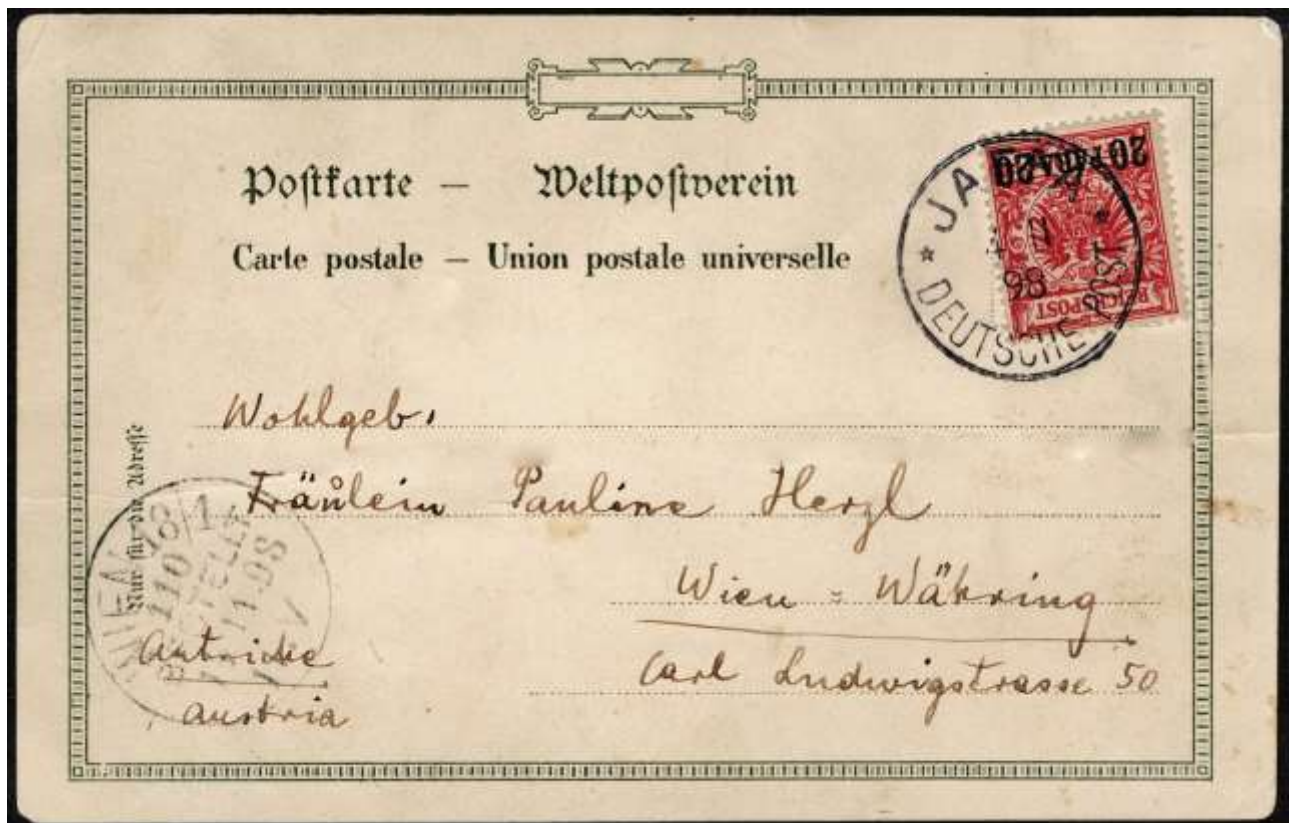

מכתב שנשלח בשנות השבעים של המאה ה-19 מירושלים ליפו. המכתב נשלח בדואר הטורקי והודבקו עליו בולים בערך נקוב כולל של 2 פיאסטר ו-10 פארה (תעריף למרחק קצר + תוספת משקל). הבולים הוחתמו בשלוש חותמות קופסא של ירושלים.

מבוא לחקר תולדות הדואר

כאשר מדובר היה בתחומים הקשורים לתולדות הציונות ותקומת עם ישראל בארצו, כאילו שכח צבי אלכסנדר את כל מה שלמד.

הוא העדיף בעליל להתמקד בפריטים שהיו חשובים בעיניו בזכות האדם ששלח את המכתב, או שאליו נשלח המכתב, גם אם מבחינת ההיבטים הרגילים של תולדות הדואר לא היו לפריטים אלו חשיבות מיוחדת.

גלויה שנשלחה על ידי תיאודור הרצל לבתו פאולינה ב-4 בנובמבר 1898 מבית הדואר הגרמני של יפו. מבחינה בולאית אין לגלויה זו חשיבות מיוחדת, אולם זהות השולח עושה את כל ההבדל.

מבוא לחקר תולדות הדואר

המכתב ששלח אליעזר בן יהודה בשנת 1897 מירושלים אל מקס נורדאו בפריז שייר בבירור לקבוצה 17.

אמנם, יש במכתב מאפיינים מיוחדים שיש בהם עניין גם מנקודת מבטם של חוקרי תולדות הדואר, אולם עיקר חשיבותו עבור צבי אלכסנדר הייתה נעוצה בזהותם של השולח והמכותב, ובנושא האפשרי בו עסק המכתב.

Rédaction du HAZEWI- העתון הצבי
JÉRUSALEM - ירושלים

Monsieur le Docteur
Max Nordau

34, Avenue de Villers, 34

Paris

Recommandée

המכתב הרשום מירושלים

בפני מי שביקש לשלוח מכתב מירושלים בשלהי המאה ה-19 עמדה האפשרות לבחור בין מספר שירותי דואר שפעלו בעיר. נכון לשנת 1897 פעלו בירושלים, לצד הדואר התורכי, גם הדואר הצרפתי והדואר האוסטרי.

האוכלוסייה היהודית של ירושלים העדיפה לשלוח ולקבל את מכתביה בבית הדואר האוסטרי המפואר שהוקם סמוך לשער יפו, או כפי שניסח זאת דוד ילין בזיכרונותיו:

"היהודים בירושלים הורגלו רובם בפוסטה האוסטרית הזאת, כי בית פקידותה קרוב אצל רחוב היהודים ופקידיה מדברים אשכנזית. ותהיינה רוב ההכנסות לפוסטה האוסטרית".

בית הדואר האוסטרי בירושלים.

המכתב הרשום מירושלים

המכתב נשלח מירושלים לפריז בבית הדואר האוסטרי.

השולח העדיף לשלוח את המכתב בדואר רשום, ולכן הודבקה בחזית המעטפה תווית רישום בצבע צהוב.

המכתב הרשום מירושלים

בצידה האחורי של המעטפה הודבק בול של הדואר האוסטרי בלבנט בערך נקוב של שני פיאסטר.

פיאסטר אחד עבור משלוח מכתב לחו"ל ופיאסטר נוסף עבור דמי הרישום.

המכתב הרשום מירושלים

הבול הוחתם ב-6 בספטמבר 1897 בחותמת בית הדואר האוסטרי בירושלים.

כעבור שמונה ימים הגיע המכתב ליעדו והוחתם ב-14 בספטמבר 1897 בחותמת בית הדואר בפריז.

קווי ספינות הדואר של צרפת

כאמור, אחת השאלות העיקריות שאספן תולדות הדואר שואל את עצמו קשורה לנתיב בו הועבר המכתב ליעדו, או במילים אחרות, איך הגיע המכתב מירושלים לפריז?

רמז חשוב לפתרון השאלה נמצא בחזית המעטפה בדמותה של חותמת בצורת מתומן ועליה רצף של אותיות מוזרות. כדי להבין את משמעות האותיות האלו צריך ללמוד מעט על התפתחות קווי הדואר הימי של צרפת במאה ה-19.

קווי ספינות הדואר של צרפת

בתחילת שנות השישים של המאה ה-19 החלה לפעול בצרפת חברה מסחרית בשם Compagnie General Transatlantique, אשר הובילה באמצעות ספינות קיטור נוסעים, מטען ודואר בין צרפת ומושבותיה שבים הקריבי.

הספינות ששימשו להפעלת השירות הזה נקראו בצרפתית בשם Paquebot, מונח שפירושו המילולי הוא "אונייה" (לימים אומץ המונח הצרפתי הזה על ידי איגוד הדואר העולמי כמאפיין של דברי דואר שנשלחו במהלך הפלגה בים).

מקור: ויקיפדיה

מניה של חברת הספנות הצרפתית

קווי ספינות הדואר של צרפת

בשנת 1865 אורגנו שירותי הובלת הדואר בים בשורה של "קווים", בצרפתית Ligne, כאשר כל קו פעל בנתיב מסוים וזוהה על ידי אחת מאותיות ה-אב הלטיני.

קו A הוביל דברי דואר מצרפת לאזור הים הקריבי, **קו H** קישר בין צרפת לניו יורק, **קו N** הגיע מצרפת ליוקוהמה שביפן, **קו U** חיבר בין צרפת ומאוריציוס שבדרום האוקיינוס ההודי.

תמונת הקווים השתנתה מעת לעת, והותאמה לדרישות גורמי הסחר ורשויות הדואר בצרפת.

החותמת שבחזית המעטפה מעידה כי היא הועמסה על אחת האוניות שפעלו במסגרת **קו T** (Ligne T). קו זה התארגן לראשונה בשנת 1868, לפני פתיחת תעלת סואץ, והוביל דברי דואר בין נמל סואץ שבמצרים ובין מאוריציוס וראוניון שבדרום האוקיינוס ההודי.

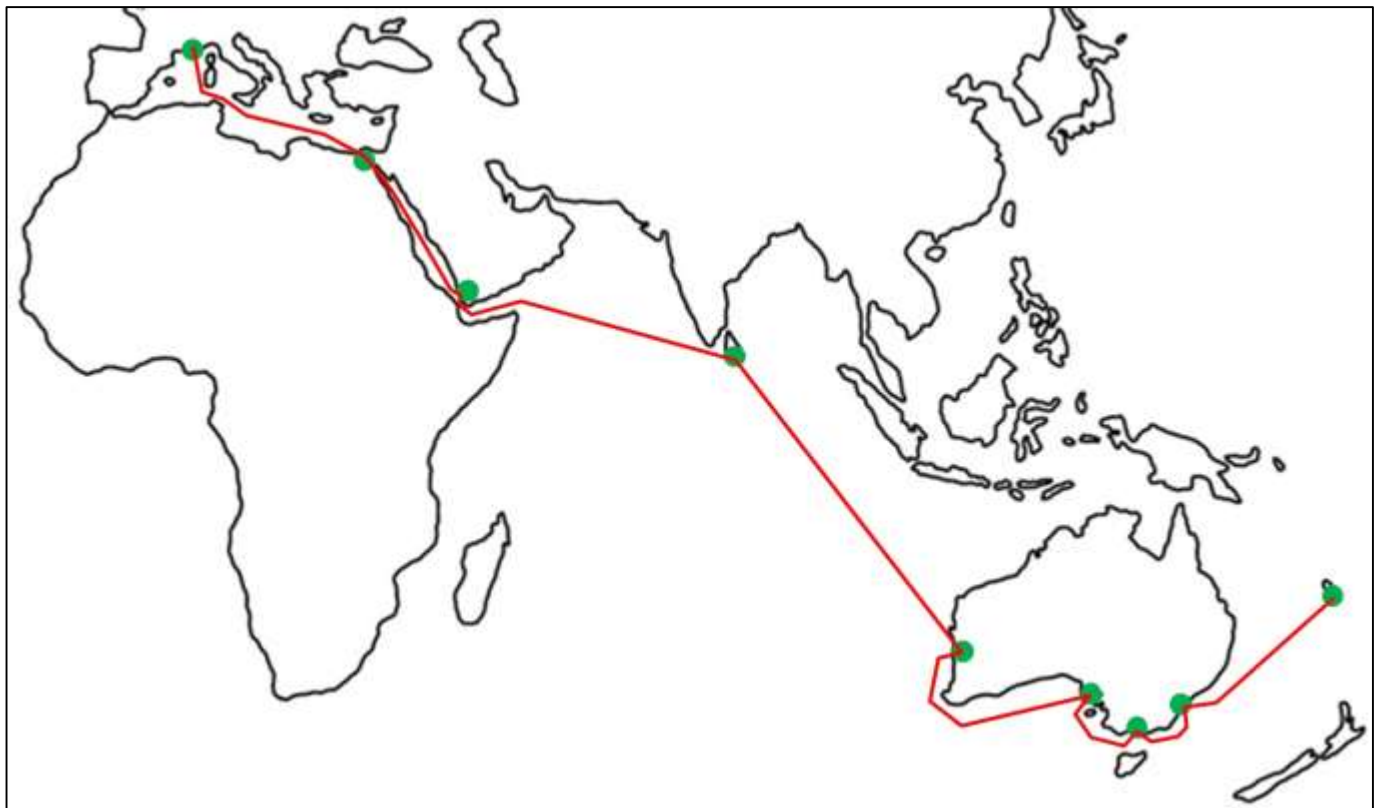
הנתיב של הקו שונה מספר פעמים במהלך המאה ה-19, תוך שהוא מוארך משני קצותיו ומקשר בין צרפת וקלדוניה החדשה שבמערב האוקיינוס השקט.

קווי ספינות הדואר של צרפת

בשנים 1896 עד 1903 הפליגו הספינות בנתיב שיצא מ**נומיאה** (בקלדוניה החדשה).

הספינה פקדה בדרך את הנמלים של **סידני** (במושבה ניו סאות' ויילס שאוסטרליה), **מלבורן** (במושבה ויקטוריה שבאוסטרליה), **אדלייד** (במושבה אוסטרליה הדרומית), **פרימנטל** (במושבה מערב אוסטרליה), **קולומבו** (בצילון), ו**עדן** (בדרום ים סוף).

היא חצתה את תעלת סואץ לתוך הים התיכון, עגנה בנמל **פורט סעיד** (במצרים) והגיעה לנמל **מרסי** שבצרפת.

קווי ספינות הדואר של צרפת

לאור המידע הזה ניתן לשחזר את המסלול שעבר המכתב בדרכו מירושלים לפריז.

מבית הדואר האוסטרי בירושלים הועבר המכתב באמצעות מרכבת הדואר האוסטרי אל נמל יפו, שם הוא הועלה על ספינה שהובילה אותו אל הנמל הים תיכוני של תעלת סואץ בפורט סעיד. כאשר עגנה בנמל הספינה הצרפתית שהגיעה מקלדוניה החדשה במסגרת קו T, הועלה עליה המכתב ונמסר לבית הדואר שפעל על הספינה. הפקיד המקומי הטביע ב-9 בספטמבר 1897 בחזית המעטפה את החותמת המתומנת מטיפוס שהיה בשימוש בין השנים 1888 עד 1902.

בחלקה העליון מופיע זיהוי הקו (Ligne T) ובחלקה התחתון משובצות האותיות המזהות את מספר הספינה שפעלה בקו (PAQ[uebot] FR[ançais] No 4).

המכתב הועבר על ידי הספינה אל נמל מרסי שבדרום צרפת, ומשם באמצעות רכבת אל פריז.

השולח והמקבל של המכתב

התיאור המפורט של המסלול אותו עבר המכתב, ושל סימני הדואר המוטבעים עליו, אינו מהווה נימוק חזק דיו המצדיק לצרף את המכתב הזה לאוסף ברמתו של אוסף אלכסנדר.

בית הדואר האוסטרי של ירושלים היה בית דואר פעיל מאוד, ממנו נשלחו בסוף המאה ה-19 דברי דואר רבים מאוד ששרדו ונמצאים בידי אספני הבולים.

קו T של הדואר הימי הצרפתי טיפל גם הוא במכתבים רבים מאוד, שלא לדבר על בית הדואר של פריז.

המכתב היפה והמעניין יכול להשתלב בכל אוסף ברמה התחלתית או בינונית, אבל צריך סיבה נוספת על מנת שימצא מקום של כבוד באוסף מן השורה הראשונה.

צבי אלכסנדר בחר לצרף את המכתב לפרק "ציונות וקונגרסים" באוסף שלו בזכות שני האישים שהיו קשורים אליו, השולח והמכותב.

השולח - אליעזר בן יהודה

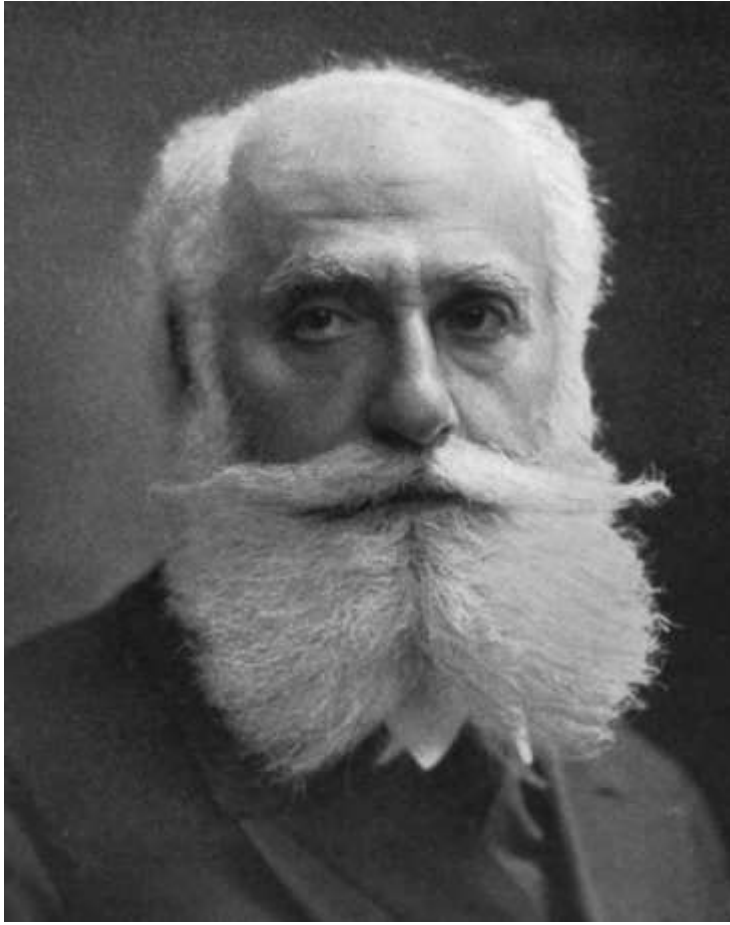
אליעזר בן יהודה

המכתב נשלח על ידי אליעזר בן יהודה, מחייה השפה העברית, אשר ייסד וערך את עיתון הצבי שהודפס בירושלים. הוא נולד בשנת 1858 בעיירה קטנה באימפריה הרוסית (כיום בלארוס), ובגיל 20 נסע ללמוד רפואה בפריז.

לאחר שחלה בשחפת הומלץ לו לעבור למדינה חמה יותר והוא החליט לעלות לארץ ישראל. בשנת 1881 התיישב בירושלים ומאז הקדיש את חייו לטיפול והפצה של השפה העברית.

עיתון "הצבי" אותו ייסד בשנת 1884 היווה את אחד האמצעים המשמעותיים ביותר ששימשו אותו להעצמת השפה העברית כשפת דיבור יום יומית, והוא חיפש ללא הרף אחר אישים בעלי השפעה שיכתבו לעיתון ויגבירו את תפוצתו ויוקרתו.

המכותב - ד"ר מקס נורדאו

מקס נורדאו

מקבל המכתב, ד"ר מקס נורדאו, נולד בשנת 1849 בעיר פשט שבהונגריה (כיום חלק מן העיר בודפשט).

בילדותו למד עברית והתחנך בבית ספר יהודי, אולם בגיל 15 הפנה עורף ליהדות והחליט להשתלב בתרבות גרמניה.

כדי לסמל את המהפך שעשה בחייו שינה את שמו המקורי "זידפלד" (אחו דרומי) לשם "נורדאו" (שדה צפוני).

הוא עבד כעיתונאי והתפרסם כהוגה דעות בתחומי החברה, הדת והאמנות. בשנת 1892, בעקבות פגישתו עם בנימין זאב הרצל, נרתם נורדאו לרעיון הציוני והפך לפעיל מרכזי בתנועה הציונית. מקס נורדאו שימש כסגן הנשיא בקונגרס הציוני הראשון שהתקיים בבאזל בין ה-29 ל-31 באוגוסט 1897.

תוכן המכתב

למרבה הצער, המכתב שהיה בתוך המעטפה לא שרד, וכל שנותר הוא להעלות השערות לגבי תוכנו תוך התבססות על תאריך המשלוח.

המכתב נשלח מירושלים ב-6 בספטמבר 1897, כשבוע לאחר סיום הקונגרס הציוני הראשון בבאזל. סביר כי אליעזר בן יהודה עמד בקשר מכתבים עם מקס נורדאו בתקופה שקדמה לקונגרס הציוני, וכך ניתן להסביר את המודעה שפורסמה בעמוד הראשון של עיתון הצבי ב-3 בספטמבר 1897.

בשורה טובה

לקוראינו היקרים.

הסופר המהלל, החוקר העמוק, הפלסוף
הנעלה, חובב ציון הנלהב,

ד"ר מקס נורדוי,

בחבתו לציון, ובחפצו להועיל
לבני עמו איש יהודה ויושב
ירושלם,

ישמיע דבריו בגליוננו מעת לעת

תוכן המכתב

אליעזר בן יהודה בישר לקוראיו בשמחה רבה כי מקס נורדאו, אותו כינה בתארים "הסופר המהולל, החוקר העמוק, הפילוסוף הנעלה, חובב ציון הנלהב", הסכים לפרסם מאמרים מפרי עטו בעיתון הצבי.

הודעה בנוסח דומה התפרסמה שוב בגיליון הבא של השבועון, ב-10 בספטמבר 1897.

האם המכתב הרשום שנשלח אל מקס נורדאו במועד זה נועד לסכם את פרטי המאמרים שהוא יעביר לעיתון הצבי?

בשבוע שלאחר מכן, ב-17 בספטמבר 1897, פרסם אליעזר בן יהודה בעיתון הצבי את הנאום שנשא מקס נורדאו בפני משתתפי הקונגרס הציוני הראשון.

ישראל בנקל

בזמן הזה.

(משא אישר נשא דר' מקס נורדאו באספת

חובבי ציון בבזל).

המאמר של מקס נורדאו

חודש נוסף חלף עד אשר התפרסם בעיתון הצבי ב-29 באוקטובר 1897 המאמר הראשון שכתב מקס נורדאו במיוחד עבור העיתון הירושלמי.

"סוס מלחמה זקן אנוכי בספרות. כתב אכתוב להקהל למן היותי – כמעט בושה להגיד – בן ארבע עשרה, לאמור זה ארבע ושלושים שנה. אבל מעולם לא חשתי רגשה נפשית דומה לזו המלפפת אותי כיום הזה בפנותי בפעם הראשונה לקהל קוראים חדש.

המחשבה כי השורות האלה תהיינה נדפסות ונקראות בירושלים, אצל הכותל המערבי, מרעשת את לבי לגמרה...

לשווא דיברתי ושניתי ללבי כי סוף סוף ירושלים אינה אלא אחת מערי המדינות הקטנות בטורקיה... יכול לא אוכל להתגבר על רגש כיבוד והידור וחיבה רבה, שאי אפשר להגותו בלשון אנוש...

זאת הפעולה תוכיח לי עוד פעם עד כמה לא חדלנו מהיות יהודים בעמקי לבנו, אפילו אותם מקרבנו אשר במשך חלק גדול מחייהם לא היו במגע ומשא עם היהדות החיה.

המאמר של מקס נורדאו

ואנוכי, אשר התגאיתי תמיד במה שאני מחבר
גרמני, אני, אשר תמיד אהבתי וטיפחתי וריביתי
בחשק את לשון גרמנית, לשון אמי, - הנני היום
מרגיש צער וביזיון כי אני צריך לתורגמן למען
פרסם דברי ב"הצבי"... אבל זה הדבר.

האנטישמיות אחרה לבוא לבני גילי. רגש היהודי
שלנו נרדם, כי לא העירוהו תמיד שאגות
האכזריות של האויב. לשון עברית הייתה בעינינו
דבר שאפשר לזלזל בו כיון שלא הינו רבנים ולא
חוקרים בחכמת הלשון, והרי אני בוש היום הזה,
כי הרבה יותר נקל לי להגות מחשבות בלשון
רומית מאשר בשפת אבותי...

החיסרון הגדול של האידיאלים העממיים העלולים
להתקיים הוא – בהתקיימם. כי אין לך סכנה יותר
גדולה, יותר נוראה, לעם כאבדת האידיאל שלו על
ידי שהוא התקיים ויצא לפועל. אם הצלח לא יצליח
העם מהרה למצוא אידיאל אחר, ונחלה העם
מחלה אנושה...

המאמר של מקס נורדאו

אנו היהודים, אנו אין לנו לחשוש מפני סכנה כזו.

האידיאל שלנו של "ימות המשיח" רם ורחוק ככוכבי השמים. הוא נצחי ככוכבים. להמאמין הוא תקווה חיה. למי שאיננו מאמין, אך מבין, זה סמל נשגב, אשר דווקא זאת התכונה שלו שהוא אינו עלול להתקיים הוא הוא כוחו ועוזו.

וזהו, כמדומני, סוד כוח החיות של עם ישראל."

אין לנו להשש מפני סכנה כזו. האידיאל שלנו של "ימות המשיח" רם ורחוק ככוכבי שמים. הוא נצחי ככוכבים. להמאמין הוא תקווה חיה. למי שאיננו מאמין, אך מבין, זה סמל נשגב, אשר דווקא זאת התכונה שלו שהוא אינו עלול להתקיים הוא הוא כוחו ועוזו. וזהו, כמדומני, סוד כוח החיות של עם ישראל.